
Provincianes

Blaise Pascal

Traducció i edició a cura de Pere Lluís Font

Martorell: Adesiara, 2023. 451 p.

ISBN 978-84-19908-00-1

JOSEP OLESTI

Institut d'Estudis Catalans

Universitat de Girona

josep.olesti@udg.edu

Amb la publicació de les *Provincianes*, Pere Lluís Font culmina la tasca, hercúlia, de traducció al català de la pràctica totalitat dels escrits no científics de Blaise Pascal. Després d'un primer tast, en forma de selecció de textos, dins de la seva *Introducció a la lectura de Pascal* (Barcelona, Cruïlla, 1996) i del recull epistemològic *Escrits de filosofia de la ciència* (Girona, Edicions de la Ela Geminada, 2017), han vist la llum les dues obres mestres, que són els *Pensaments* (*Pensaments i opuscles*, Martorell, Adesiara, 2021) i les *Provincianes*, que ara ens ocupen. En conjunt, Pere Lluís posa així a l'abast del lector català el gros del corpus pascalí, en traduccions exquisides i edicions acuradíssimes, fruit de tota una vida d'estudi i de reflexió sobre el personatge, de saviesa filològica a l'hora de moure's pel laberint dels originals (especialment inextricable en el cas dels *Pensaments*) i d'un sentit de la llengua que li permet de recrear sense violència l'elegància, el vigor i la ironia de la prosa pascaliana. Un monument per a la nostra cultura.

La traducció de les *Provincianes* ve acompanyada d'una introducció (sobre la gènesi, el context i el contingut principal de l'escrit), una cronologia, una bibliografia, uns índexs onomàstic i analític (aquest darrer, encertadíssim, un resum en forma de *morceaux choisis* de les divuit cartes que componen l'obra de Pascal) i més de cinc-centes notes: a peu de pàgina, les variants textuais entre les diferents edicions fetes en vida de Pascal; al final del llibre, les informatives, a fi de presentar al lector contemporani els personatges, citats o al·ludits, i d'orientar-lo en el debat (hauria estat més còmode a l'inrevés, les informatives al peu i les altres al final). En suma, una edició magnífica, també materialment parlant: cosida i no encolada, i pràcticament lliure d'errates (només n'he identificat dues, insignificants, perfectament identificables i rectificables pel context sense necessitat de recórrer a l'original: p. 115, l. 9: manca un *no*; p. 263, l. -9: manca un *que*).

Les *Provincianes* són un llibre singular. En realitat, no són un llibre (tampoc no ho són els *Pensaments*, encara que d'una altra manera), sinó un seguit de cartes, que Pascal va anar escrivint i publicant anònimament una rere l'altra entre el gener de 1656 i el març de 1657, fins que el

mateix any 1657 van ser editades en forma de llibre. Tot i ser inclòs a l'*Índex de llibres prohibits* (o potser per això?), encara en vida de Pascal va ser objecte de dues edicions més —tres, si hi comptem una traducció llatina.

L'èxit editorial s'explica per la qualitat de l'escrit, però també pel context que l'ocasiona i el calibre dels adversaris que s'hi veuen oposats. És que les *Provincianes* són una obra de combat. De combat teòric, contra la perversió que suposa la submissió de la veritat a la força (per exemple, a l'hora de decidir si determinades proposicions suposadament herètiques efectivament es troben en l'obra on es diu que es troben, l'*Augustinus* del teòleg flamenc Janseni), la desvirtuació del sentit moral de la consciència natural gràcies a les subtileteses d'una raó extraviada en els replecs del seu propi deliri (per exemple, la justificació de la mentida per la via de la restricció mental), la desnaturalització de l'esperit evangèlic com a resultat dels artificis de la casuística (per exemple, l'autorització del robatori o de l'homicidi a través de clàusules diverses o en virtut de la doctrina general de les opinions probables).

Però el combat teòric és també un combat contra els representants històrics d'aquests vicis, especialment els qui han fet bandera de tot el que Pascal denuncia: els jesuïtes. En efecte, les cartes de Pascal, que al començament s'adrecen a un amic de províncies (imaginari), a partir de l'onzena es dirigeixen directament als pares jesuïtes (i, les dues darreres, a un d'ells en particular, el pare Annat). És que són els jesuïtes els capdavanters en la denúncia, l'assetjament i, finalment, la destrucció d'aquells a qui Pascal decideix de defensar, per proximitat personal però sobretot per afinitat ideològica: els jansenistes. La contraposició entre l'espiritualitat jansenista (de mal definir amb precisió, però que Pere Lluís s'esforça eficaçment a caracteritzar en la introducció) i les maquinacions teològiques i polítiques dels jesuïtes són la columna vertebral de les *Provincianes*. Les discussions especulatives sobre la gràcia suficient i la gràcia eficaç, sobre la conformitat o no de Janseni o d'Arnauld amb l'ortodòxia catòlica, són moments d'aquella contraposició, que té el seu punt culminant (és el gros del llibre) en la reprovació de la laxitud moral dels jesuïtes, que Pascal exposa amb detall i sense misericòrdia, a fi de fer ben explícit el que interpreta com un sacrifici de la veritat evangèlica en benefici de l'èxit en aquest món.

L'adversari és terrible, perquè és poderós. A instàncies d'un nombrós grup de bisbes francesos, el 1653, la butlla *Cum occasione* del papa Innocenci X condemna com a herètiques cinc proposicions suposadament presents en l'*Augustinus*, i el 1657 en reitera la condemna la butlla *Ad sacrum* del papa Alexandre VII. A efectes pràctics, la batalla està perduda per als jansenistes. La bala final la dispararà el papa Clement XI amb la butlla *Unigenitus* (1713), que el 1730 esdevé a França llei de l'Estat. En segueix una depuració del clergat. Però ja el 1710, el centre espiritual del jansenisme, l'abadia cistercenca de Port-Royal des Champs, on professava una germana de Pascal i que ell mateix havia visitat sovint, havia estat destruïda fins als fonaments per ordre del Consell del Rei, fins a no deixar-hi pedra sobre pedra.

Però si el combat és desigual en l'ordre dels fets, també ho és, bé que en sentit invers, en el de les idees. Pascal mostra al seu lector tota la feblesa de la posició denunciada. L'estratègia

pascaliana consisteix a presentar les posicions jesuítiques, citades sovint al peu de la lletra i amb referència precisa a les obres en què se sostenen, i mostrar-ne el ridícul. Un exemple bastarà: no hi ha subtilesa que pugui ocultar a un esperit sa que una mentida no ho deixa de ser quan la part de la frase que la convertiria en vertadera es pronuncia però només en veu baixa, a fi que l'oient no la senti. L'artifici denunciat seria risible si no fos indignant. Pascal és conscient del fet que aquesta mena de procediments jesuítics, que pretenen respectar la lletra de l'Evangelí tot traint-ne l'esperit, per tal de fer les exigències religiosomorals del cristianisme menys severes i menys feixugues, i per tant més fàcils de maridar amb les passions mundanes, provoca en el lector adés hilaritat, adés indignació, l'una o l'altra en funció, segurament, del seu lllindar de sensibilitat religiosa. El mateix Pascal s'adona del risc que el riure s'imposi («no voldria donar l'ocasió d'aquesta lectura a aquells que no hi buscarien sinó la diversió», p. 193), però al mateix temps coneix perfectament la força de l'humor i de la burla com a arma de denúncia, que reivindica expressament a la carta onzena. Sigui com sigui, el potineig que els jesuïtes fan de la moral, i fins del sentit comú més elemental, a còpia de subtileses, equívocs, malentesos, referències a autoritats tretes de context, citacions manipulades o directament inventades, és exposat en tota la seva nuesa. S'entén que Pascal s'hi enfurismés, però fa la impressió que, en redactar les seves cartes, també s'hi devia divertir força. A tres-cents cinquanta anys vista, i encara que el context sigui tot un altre i el debat teològic ens quedi molt lluny, gràcies a la finor de la seva ironia, ens hi continuem fent un bon tip de riure.